

O'ZBEKISTON RESPUBLIKASIDA BANK TIZIMINING RIVOJLANISH TENDENSIYALARI VA ISTIQBOLLARI

Xayrulloev Shohjahon Sa'dulloyevich

Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti

Inson resurslarini boshqarish (HR) bo'limi xodimlar bo'yicha menejeri

<https://doi.org/10.5281/zenodo.18628108>

Annotatsiya: Ushbu tezisda O'zbekiston Respublikasi bank tizimining hozirgi rivojlanish tendensiyalari va strategik istiqbollari tahlil qilinadi. Tadqiqotda bank tizimida amalga oshirilayotgan raqamli transformatsiya jarayonlari, davlat ulushiga ega banklarni xususiylashtirish, moliyaviy inklyuziyani kengaytirish hamda xalqaro moliyaviy standartlarni joriy etish masalalariga alohida e'tibor qaratilgan. Shu bilan birga, mobil banking, raqamli banklar, fintech yechimlari, real vaqt rejimidagi to'lov tizimlari, ochiq bank (Open Banking) konsepsiyasi va sun'iy intellekt asosidagi moliyaviy xizmatlarning rivojlanishi bank tizimining zamonaviy tendensiyalari sifatida ko'rib chiqilgan.

Tadqiqotda, shuningdek, moliyaviy savodxonlik darajasining yetarli emasligi, kiberxavfsizlik bilan bog'liq xatarlar, raqamli infratuzilmani takomillashtirish zarurati kabi asosiy muammolar ham yoritilgan. Shu bilan birga, innovatsion texnologiyalar, yashil moliya (green finance), raqamli moliyaviy xizmatlar hamda xalqaro moliya institutlari bilan hamkorlikni rivojlantirish milliy bank tizimining barqaror rivojlanishini ta'minlashda muhim omillar sifatida baholangan.

Mazkur tadqiqot natijalari O'zbekiston bank tizimining raqobatbardoshligini oshirish, zamonaviy moliyaviy xizmatlarni rivojlantirish hamda raqamli iqtisodiyot sharoitida bank sektorining barqaror o'sishini ta'minlash istiqbollari aniqlashga xizmat qiladi.

Bank sektori O'zbekiston Respublikasining ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanishida muhim harakatlantiruvchi omillardan biri hisoblanadi. So'nggi o'n yillikda mamlakatimizda moliyaviy infratuzilmani modernizatsiya qilish, bozorni liberallashtirish hamda xalqaro moliyaviy hamkorlikni mustahkamlashga qaratilgan keng ko'lamli iqtisodiy islohotlar amalga oshirildi. Ushbu jarayonlar doirasida bank tizimida tub o'zgarishlar yuz berdi, jumladan, davlat ulushiga ega banklarni bosqichma-bosqich xususiylashtirish, raqamli texnologiyalarni keng joriy etish, xalqaro moliyaviy hisobot standartlari (IFRS), risklarni boshqarish tizimlari va zamonaviy korporativ boshqaruv tamoyillarini tatbiq etish ishlari amalga oshirildi.

Shu bilan birga, mamlakatimiz bank tizimida raqamli transformatsiya jarayonlari jadal rivojlanmoqda. Xususan, mobil banking, internet banking, raqamli banklar (Anorbank, TBC Bank), real vaqt rejimida to'lov tizimlari, fintech platformalari, biometrik identifikatsiya va sun'iy intellekt asosidagi xizmatlar joriy etilishi bank xizmatlarining tezkorligi, qulayligi va samaradorligini oshirmoqda. Bu esa, o'z navbatida, moliyaviy inklyuziyani kengaytirish, naqd pulsiz to'lovlar ulushini oshirish hamda bank xizmatlarining ommabopligini ta'minlashga xizmat qilmoqda.

Shunga qaramay, bank sektorining barqaror rivojlanishiga to'sqinlik qiluvchi ayrim muammolar ham mavjud. Jumladan, aholi o'rtasida moliyaviy savodxonlik darajasining yetarli emasligi, bank xizmatlari turlarining yetarli darajada diversifikatsiya qilinmaganligi, kiberxavfsizlik bilan bog'liq xatarlarning ortib borishi hamda ayrim hududlarda raqamli infratuzilmaning rivojlanish darajasi pastligi ushbu muammolar sirasiga kiradi. Shu bilan birga, global miqyosda raqamli transformatsiya, yashil moliya (green finance), ochiq bank tizimi

(Open Banking), blokcheyn texnologiyalari va transchegaraviy moliyaviy integratsiya kabi zamonaviy tendensiyalar O'zbekiston bank tizimini yanada rivojlantirish va uning xalqaro raqobatbardoshligini oshirish uchun yangi imkoniyatlarni yaratmoqda.

Mazkur tadqiqot O'zbekiston bank tizimining rivojlanishidagi asosiy tendensiyalarni aniqlash, so'nggi yillarda amalga oshirilgan islohotlarni tahlil qilish hamda uning kelajakdagi strategik rivojlanish yo'nalishlarini o'rganishga qaratilgan. Tadqiqot davomida mavjud muammolar va istiqbolli imkoniyatlarni kompleks tahlil qilish orqali milliy bank tizimining iqtisodiy modernizatsiya jarayonidagi o'rni hamda uzoq muddatli moliyaviy barqarorlikni ta'minlashdagi ahamiyati yoritib beriladi.

O'zbekiston bank tizimi iqtisodiy islohotlar, texnologik innovatsiyalar va xalqaro moliyaviy integratsiya ta'siri ostida jadal transformatsiya bosqichiga kirdi. Ushbu jarayon bank sektorining barqaror rivojlanishi, raqobatbardoshligini oshirish hamda zamonaviy moliyaviy xizmatlarni keng joriy etishda muhim omil bo'lib xizmat qilmoqda.

Raqamlashtirish bank sektorining asosiy rivojlanish yo'nalishlaridan biriga aylandi. Mobil banking ilovalari, internet banking tizimlari, elektron to'lov platformalari, QR-kod orqali to'lovlar, biometrik identifikatsiya hamda real vaqt rejimidagi to'lov tizimlarining joriy etilishi mijozlar uchun bank xizmatlaridan foydalanish imkoniyatlarini sezilarli darajada kengaytirdi. 2024-yilga kelib, bank operatsiyalarining 70 foizdan ortig'i raqamli platformalar orqali amalga oshirilmoqda. Bu esa banklarning operatsion xarajatlarini kamaytirish bilan birga, shahar va qishloq hududlarida xizmatlar sifati va tezkorligini oshirishga xizmat qilmoqda. Shuningdek, Anorbank va TBC Bank kabi to'liq raqamli banklarning faoliyati bank xizmatlarini yanada rivojlantirishga turtki bermokda.

Davlat tomonidan amalga oshirilayotgan xususiylashtirish siyosati bank sektorining rivojlanishiga yangi imkoniyatlar yaratdi. Xususan, Ipoteka Bank, Asaka Bank va boshqa yirik davlat banklarida tarkibiy o'zgarishlar va xususiylashtirish jarayonlari bosqichma-bosqich amalga oshirilmoqda. Ushbu islohotlar xorijiy investorlar va xalqaro moliya institutlarini jalb qilish, banklar o'rtasida sog'lom raqobat muhitini shakllantirish hamda moliyaviy faoliyatning shaffofligini oshirishga xizmat qilmoqda. Natijada bank tizimida korporativ boshqaruv standartlari va xalqaro amaliyotlar keng joriy etilmoqda.

Moliyaviy xizmatlardan foydalanish imkoniyatlarini kengaytirish bank tizimining ustuvor vazifalaridan biri hisoblanadi. Ayniqsa, qishloq hududlarida bank xizmatlarini rivojlantirish, masofaviy xizmatlarni joriy etish hamda kichik va o'rta biznes subyektlarini moliyaviy qo'llab-quvvatlash muhim ahamiyat kasb etadi. Kichik va o'rta biznes subyektlari mamlakat yalpi ichki mahsulotining (YaIM) yarmidan ortig'ini shakllantiradi, shu sababli ularning kredit resurslari va moliyaviy xizmatlardan foydalanish imkoniyatlarini kengaytirish iqtisodiy barqarorlikni ta'minlashda muhim omil hisoblanadi. Shu bilan birga, fintech ilovalari, jumladan Click, Payme, UzCard va HUMO tizimlari moliyaviy inklyuziyani oshirishda muhim rol o'ynamoqda.

O'zbekiston bank tizimi xalqaro moliyaviy standartlarga moslashish yo'lida muhim islohotlarni amalga oshirmoqda. Xususan, Basel III tamoyillari, Xalqaro moliyaviy hisobot standartlari (IFRS), risklarni boshqarish tizimlari va zamonaviy korporativ boshqaruv mexanizmlari joriy etilmoqda. Ushbu o'zgarishlar bank tizimining barqarorligini mustahkamlash, moliyaviy shaffoflikni oshirish hamda xorijiy investitsiyalarni jalb qilish imkoniyatlarini kengaytirishga xizmat qilmoqda.

Erishilgan ijobiy natijalarga qaramay, bank tizimi rivojlanishida ayrim muammolar saqlanib qolmoqda. Jumladan, aholi o'rtasida moliyaviy savodxonlik darajasining yetarli emasligi moliyaviy xizmatlardan samarali foydalanishni cheklamoqda. Raqamli bank xizmatlari kengayishi bilan bir qatorda kiberxavfsizlik bilan bog'liq xatarlar ham ortib bormoqda. Bundan tashqari, davlat banklarining yuqori ulushi hamda bank xizmatlari va moliyaviy mahsulotlarning yetarli darajada diversifikatsiya qilinmaganligi bank tizimining raqobatbardoshligi va uzoq muddatli barqarorligiga ta'sir ko'rsatishi mumkin.

O'zbekiston bank tizimining kelajakdagi rivojlanishi raqamli texnologiyalarni yanada keng joriy etish bilan bevosita bog'liq. Xususan, blokcheyn texnologiyasi, sun'iy intellekt, big data tahlili, ochiq bank (Open Banking) tizimi va avtomatlashtirilgan moliyaviy xizmatlar bank xizmatlari sifatini oshirish va risklarni samarali boshqarish imkonini beradi. Shu bilan birga, yashil moliya (green finance), barqaror bank amaliyotlari va ekologik loyihalarni moliyalashtirish bank tizimining global ekologik va iqtisodiy ustuvor yo'nalishlarga moslashishiga xizmat qiladi.

Umuman olganda, amalga oshirilayotgan islohotlar, raqamli transformatsiya jarayonlari va xalqaro standartlarni joriy etish O'zbekiston bank tizimining barqaror rivojlanishi, raqobatbardoshligini oshirish hamda zamonaviy moliyaviy tizimga aylanishini ta'minlaydi.

O'zbekiston bank tizimining joriy holati tahlili shuni ko'rsatadiki, so'nggi yillarda sezilarli ijobiy natijalarga erishildi. O'zbekiston Respublikasi Markaziy banki ma'lumotlariga ko'ra, 2023-yilda tijorat banklarining umumiy aktivlari 25 foizdan ortiqqa oshdi, bu esa xususiylashtirish jarayonlari, raqamli transformatsiya hamda xorijiy investitsiyalarni jalb etish bo'yicha amalga oshirilgan islohotlarning ijobiy natijasini aks ettiradi. Shu bilan birga, real sektorni moliyalashtirish hajmi ham sezilarli darajada oshdi. Xususan, real sektor subyektlariga ajratilgan kreditlar hajmi 21 foizga ko'paydi, bu esa banklarning tadbirkorlikni rivojlantirish va sanoat tarmoqlarini qo'llab-quvvatlashdagi rolini yanada mustahkamlayotganini ko'rsatadi.

Tahlil natijalari shuni ham ko'rsatadiki, raqamli bank xizmatlari jadal sur'atlarda rivojlanmoqda. 2024-yilga kelib, bank operatsiyalarining 80 foizdan ortig'i elektron shaklda amalga oshirilmoqda. Bu esa mobil banking ilovalari, internet banking tizimlari, elektron to'lov platformalari, QR-kod orqali to'lovlar va fintech xizmatlarining keng joriy etilishi bilan izohlanadi. Raqamlashtirish jarayoni nafaqat bank operatsiyalarining samaradorligini oshirdi, balki ayniqsa qishloq hududlarida yashovchi aholi uchun moliyaviy xizmatlardan foydalanish imkoniyatlarini kengaytirdi va moliyaviy inklyuziya darajasini oshirdi.

Xususiylashtirish siyosati ham bank tizimida muhim natijalarga olib keldi. Xususan, davlat ulushiga ega banklarning umumiy bank aktivlaridagi ulushi 2017-yildagi 85 foizdan 2023-yilda taxminan 60 foizgacha kamaydi va kelgusi yillarda ushbu ko'rsatkichning yanada pasayishi kutilmoqda. Ushbu tendensiya bank tizimida raqobat muhitining kuchayishi, moliyaviy faoliyat shaffofligining oshishi hamda banklar faoliyatining samaradorligi ortib borayotganidan dalolat beradi.

Bundan tashqari, yashil moliya (green finance) tashabbuslarining joriy etilishi va 2023-yilda ilk bor "yashil obligatsiyalar" (green bonds) chiqarilishi bank sektorining global barqaror rivojlanish tendensiyalariga moslashayotganini ko'rsatadi. Ushbu chora-tadbirlar ekologik mas'uliyatli investorlarni jalb qilish, atrof-muhitni muhofaza qilishga qaratilgan loyihalarni moliyalashtirish hamda mamlakat iqtisodiyotining barqaror rivojlanishini ta'minlashga xizmat qiladi.

Umuman olganda, o'tkazilgan tahlil natijalari O'zbekiston bank tizimi modernizatsiya, diversifikatsiya va xalqaro moliyaviy integratsiya bosqichiga o'tayotganini ko'rsatadi. Shu bilan birga, aholi o'rtasida moliyaviy savodxonlik darajasini oshirish, risklarni boshqarish tizimini takomillashtirish, kiberxavfsizlikni mustahkamlash hamda bank xizmatlarini yanada rivojlantirish zarurati saqlanib qolmoqda. Ushbu vazifalarni samarali amalga oshirish bank tizimining uzoq muddatli barqarorligini ta'minlash va uning xalqaro raqobatbardoshligini oshirishda muhim ahamiyat kasb etadi.

O'zbekiston bank tizimining o'rganilishi shuni ko'rsatadiki, ushbu sektor modernizatsiya, raqobatbardoshlik va xalqaro moliyaviy integratsiya yo'lida izchil rivojlanmoqda. Davlat ulushiga ega banklarni xususiylashtirish, raqamli texnologiyalarni keng joriy etish, fintech xizmatlarini rivojlantirish hamda yashil moliya (green finance) instrumentlarini amaliyotga tatbiq etish kabi muhim islohotlar sezilarli ijobiy natijalarni ta'minladi. Bank aktivlarining barqaror o'sishi, raqamli bank operatsiyalari ulushining ortishi, masofaviy xizmatlardan foydalanuvchilar sonining ko'payishi hamda bank tizimida davlat ulushining bosqichma-bosqich kamayishi bank sektorida amalga oshirilayotgan transformatsiya jarayonlarining samarali kechayotganini tasdiqlaydi.

Shu bilan birga, bank tizimi rivojlanishida ayrim muammolar ham mavjud. Jumladan, aholi o'rtasida moliyaviy savodxonlik darajasining yetarli emasligi, bank xizmatlarining hududlar bo'yicha notekis taqsimlanganligi, shuningdek, raqamli bank xizmatlarining kengayishi bilan bog'liq kiberxavfsizlik xatarlarining ortib borishi ushbu sohada doimiy e'tibor talab etadi. Shu bilan birga, global miqyosda barqaror moliya, raqamli innovatsiyalar, sun'iy intellekt, blokcheyn texnologiyalari va mintaqaviy moliyaviy hamkorlik kabi zamonaviy tendensiyalar O'zbekiston bank tizimini yanada rivojlantirish va uning barqarorligini mustahkamlash uchun yangi imkoniyatlar yaratmoqda.

Xulosa qilib aytganda, O'zbekiston bank tizimining kelajakdagi rivojlanishi amalga oshirilayotgan islohotlarning izchil davom ettirilishi, inson kapitaliga investitsiyalarni oshirish, zamonaviy axborot texnologiyalarini keng joriy etish hamda risklarni samarali boshqarish tizimini takomillashtirish bilan bevosita bog'liqdir. Moliyaviy inklyuziya, shaffoflik, xalqaro standartlarni joriy etish va innovatsion bank xizmatlarini rivojlantirish ustuvor yo'nalish sifatida belgilanishi mamlakatimizda barqaror, raqobatbardosh va zamonaviy bank tizimini shakllantirishga xizmat qiladi. Bu esa, o'z navbatida, milliy iqtisodiyotning uzoq muddatli barqaror o'sishini ta'minlashda muhim omil bo'lib xizmat qiladi.

Adabiyotlar, References, Литературы:

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Farmoni. (2020-yil 12-may). O'zbekiston Respublikasi bank tizimini isloh qilish strategiyasi to'g'risida 2020–2025-yillar uchun. PF-5992-son.
2. O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Farmoni. (2018-yil 9-yanvar). O'zbekiston Respublikasi Markaziy banki faoliyatini tubdan takomillashtirish chora-tadbirlari to'g'risida. PF-5296-son.
3. O'zbekiston Respublikasi Markaziy banki. (2024). O'zbekiston Respublikasi Markaziy bankining yillik hisoboti. Toshkent.
4. O'zbekiston Respublikasi Markaziy banki. (2025). Bank tizimi statistik byulleteni va moliyaviy barqarorlik sharhi. Toshkent.

5. O'zbekiston Respublikasi Markaziy banki rasmiy veb-sayti: <https://www.cbu.uz>
6. O'zbekiston Respublikasi Davlat statistika qo'mitasi. (2024). O'zbekiston Respublikasining ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanish ko'rsatkichlari. Toshkent.
7. World Bank. (2023). Uzbekistan Financial Sector Reform Project Report. Washington, DC: World Bank.
8. International Monetary Fund (IMF). (2024). Republic of Uzbekistan: Financial Sector Assessment Program. Washington, DC.
9. Basel Committee on Banking Supervision. (2019). Basel III: Finalising post-crisis reforms. Bank for International Settlements.
10. Mishkin, F. S. (2021). The Economics of Money, Banking, and Financial Markets (13th ed.). Pearson Education.